

העם הנבחר יוצא לאתיופיה

התערוכה "אתיופיה: מסע אל ארץ הפלאות" היא ניסיון ראשון בישראל להביט באתיופיה וביהודיה בהקשר ההיסטורי והתרבותי המפואר שלהם

אתיופיה: מסע אל ארץ הפלאות

אוצרת: שרה טוראל. הוצאת מוזיאון ארץ ישראל, 208 עמ', 100 שקלים

אפרת ירדאי

התערוכה "אתיופיה: מסע אל ארץ הפלאות", המוצגת במוזיאון ארץ ישראל, היא ניסיון ראשון ומבורך להתייחס לאתיופיה בפרספקטיבה רחבה, מעמיקה ומרעננת, בשונה מהאופן שבו היא מיוצגת לרוב בשיח הישראלי. התערוכה משכיחה להשתחרר מכבלי הנרטיב הפופולרי, המציג את אתיופיה כארץ דלה, נחשלת ומרוחקת (אף על פי שלונדון רחוקה יותר מאדיס אבבה), ואת היהודים שהגיעו ממנה - כאוכלוסייה פסיבית שנוקדה להצלה. במקום זאת מאירה התערוכה 3,000 שנות היסטוריה, תרבות, דת ואמנות, בניסיון "לקרוע צוהר לכמה היבטים של היסטוריה ושל תרבות מיוחדת זו" (מתוך קטלוג התערוכה). בעזרתו של היועץ המדעי חגי ארליך, אתיופיסט בעל שם עולמי, מציגה התערוכה מידע חשוב על אתיופיה העתיקה והמודרנית.

במרכז התערוכה מוצגים ציורים מסורתיים של שניים מהמיתוסים המכוננים של העם האתיופי: ביקור מלכת שבא והניצחון בקרב ערווה נגד הצבא הקולוניאלי האיטלקי בסוף המאה ה-19. בקנן המסורתי, סיפור המפגש בין מלכת שבא למלך שלמה, המופיע בספר מלכים א' ובמדרשים מאוחרים יותר, משמש להעצמת מעמדו של המלך החכם במלכים ולייצוב של ירושלים כבירה קוסי-מופליטית בעולם העתיק.

ה"כברה נגסט", שפירושו "מלך המלכים", האפוס הלאומי האתיופי, מציג גרסה שונה לסיפור המוכר. בגרסה האתיופית, מלכת שבא - אשר בתערוכה אנו מתוודעים לשמה, מקדה - שבה לחפש לאחר המפגש בירושלים כשהיא נושאת ברחמה את בנו של שלמה מלך יהודה, מגליק הראשון. בהגיעו לבגרות מגיע מגליק לירושלים לפגוש את אביו, והוא מנסה לשכנעו להיות יורשו. מגליק מסרב, חוזר לארצו עם פמליה מממלכת יהודה, ומבריה איתו את ארון הקודש לאתיופיה. בדומה ליציאת מצרים וללידתו של עם ישראל במסע במדבר, האתוס האתיופי רואה בשיבתו של מגליק הראשון לאתיופיה עם ארון הברית את נקודת הפתיחה של עם נבחר אשר ממשיך בדרכו של עם ישראל.

במארס 1896, כ-3,000 שנים לאחר מסעו של מגליק הראשון, הוביל מגליק השני את הצבא האתיופי לניצחון על צבא הכיבוש האיטלקי בקרב ערווה. אירוע היסטורי זה ביסס את מעמדה של

חיי משה, תמונות מתוך סיפורי המקרא. אתיופיה, רקמת כותנה, 1980. צילום: ליאוניד פדרול (מתוך קטלוג התערוכה)

טים המרכזים של הנצרות העברית, בשונה מהנצרות המערבית, הם יום מנוחה וקודש שבשבת נוסף ליום ראשון, איסור על אכילת חזיר, קיום מצוות ברית המילה ושימוש באמהרית וטיגרינית, שהן שפות שמיות.

קהילת ביתא ישראל, קהילת יהודי אתיופיה, שחיה בניתיק משאר תפוצות ישראל, שימרה בקרב בה את המנהגים המסורתיים של היהדות המקראית, הקדם-רבנית. התפילות והחגים התבצעו

המשך בעמוד 2

הלאומיים). הכיבוש האיטלקי נמשך חמש שנים, וכל אותה תקופה נמשכה התנגדות הגרילה לצבא הכובש. ב-1941 הכניע כוח משולב, אתיופי-בריטי, בהנהגתו של אורד וינגייט, את הכוחות האיטלקיים. קרב ערווה לא היה האירוע הראשון שבו עמד העם האתיופי נגד כוחות אירופאים נוצריים. עוד לפניו התנגדו האתיופים לקולוניאליזם התרבותי שניסו לכפות עליהם נוצרים מיסיונרים. הם ניסו לגרום לאתיופים לנטוש את הזרם העברי של הנצרות, ולקבל עליהם את הנצרות המערבית. האלמנט

אתיופיה כמדינה היחידה באפריקה שהצליחה לשמור על עצמאותה לנוכח המתקפה של הכוחות האירופיים האימפריאליסטיים. ההשפלה שבתוכה סה בידי "עם ברברי" הובילה את איטליה הפאשיסטית לחזור ולפלוש לאתיופיה ב-1936. במהלך שקדם לפסגת מינכן נטשו המדינות החברות בחבר הלאומים את אתיופיה והניחו לה לעמוד בפני צבאו של מוסוליני על אף קריאתו הנרגשת של הקיסר היילה סילאסי לעזרה ("היום אנחנו - מחר אתם"), אמר היילה סילאסי בנאומו ביוני 1936 בחבר

במקום לקבל את היהדות האתיופית כפי שהשתמרה מימי קדם, נכפתה היהדות הרבנית לאומית על היהודים האתיופים. במרכזה של יהדות אתיופיה עמדו עבודת האדמה - לא במונחים טריטוריאליים ולאומניים, אלא ביחס של חיבור לטבע וכבוד לאדמה ולפריה

של הנרטיב ההיסטורי על ידי משרד הקליטה ומשרד החינוך, המגובה בידע "מדעי" של "חוקרי אתיופיה" ישראלים. בתערוכה הנוכחית אפשר למצוא את הדמויות האתיופיות שקדמו לפעילותה המאוחרת של מדינת ישראל.

בניגוד לתערוכה מאירת העיניים, הפרסומות לתערוכה, שמטרתן לגרות את הציבור להגיע לתערוכה, רוכה, מוגזמות באוריינטליזם שלהן. הן קורצות לציבור ומוכרות את הקסם של "מעבר להרי כוש", כאילו מדובר באגדה לילדים גדולים: "אתיופיה - ארץ רבת גוונים השוכנת בקרן אפריקה... ניצבת אפופת מסתורין לאורך אלפי שנים".

התערוכה מעניקה כבוד להיסטוריה האתיופית, לתרבותה וללשונה. המבקר הישראלי יכול ללמוד בה למקם את הקהילה האתיופית בישראל בתוך היסטוריה ארוכה שמבוססת על גאווה לאומית ותרבותית. לא רק האתיופים ייצאו נשכרים מכך, אלא בעיקר החברה הישראלית. בזכות ההיכרות עם ההיסטוריה של האתיופים ייקל עליה "לשגשג כמגוון תרבותי, להיבנות מן המכונה המשותף ולהתחזק גם על בסיס השוני". אם תצליח בכך, התערוכה השיגה את מטרתה.

העם הנבחר יוצא לאתיופיה

המשך מעמוד 1

באופן שהיה הקרוב ביותר בקרב כל קהילות ישראל לקיומם בתקופת המקרא. יהודי אתיופיה לא קראו את ההגדה בחג הפסח, אלא ציינו את החג כפי שהופיע בסיפור יציאת מצרים: הקריבו קורבנות, הכינו כלי חרס חדשים, אפו את המצה בביתם כך שלא תחמיץ, ועברו את הארמה.

במקום לקבל את היהדות האתיופית כפי שהשי תמרה מימי קדם, נכפתה היהדות הרבנית-לאומית על היהודים האתיופים. במרכזה של יהדות אתיופיה עמדו עבודת האדמה - לא במונחים טריטוריאליים

ולאוומניים, אלא ביחס של חיבור לטבע וכבוד לאדמה ולפריה. היהדות הזאת נמוקה ונדרשה להתעצב מחדש על ידי היהדות הישראלית שבמרכזה סגיי דה לאומנית לקרקע. עם זאת, האחריות הבלעדית למחיקתה של התרבות האתיופית העתיקה אינה מוטלת על מדינת ישראל בלבד. העולם מתפתח וסגנון החיים הקדום והפרה-מודרני נעלמים מהערי לם. חיים שמבוססים על חיבור לאדמה ולטבע כמעט אינם מתאפשרים עוד.

יצאתי מהתערוכה בתחושת הוקרה: סוף סוף, אתיופיה מוצגת לציבור הישראלי בהקשר ההיסטורי רי והתרבותי הראוי. רוב חוקרי הקהילה האתיופית בישראל התמקדו עד היום בבעיות ההגירה, שנכתבו בכלים פסיכולוגיים ואנתרופולוגיים. לכן, רוב המחקרים קרים עיצבו את ההיכרות של הישראלים עם העולים מאתיופיה באופן תלוש וללא הקונטקסט ההיסטורי והתרבותי. כך התעצבה הקהילה האתיופית בתודעה כזרה ומזרזה לנוף הישראלי, כמיצרת בעיות וקוני פליקטים, כמי שאנשיה סובלים ממשבר זהות. המבט הישראלי על האתיופים הוא של אנשים נחמדים, שקטים ופשוטים. תפישה זו לא נוצרה יש מאין - היא תולדה של דיסאינפורמציה ושל שליטה בהכנה